

OSKAR KALLASE PÄEV

24. oktoobril toimus Eesti Kirjandusmuuseumis XXV eesti raamatuteaduse konverents, mis 1994. aastast kannab Oskar Kallase päeva nime.

Päeva avasõnas tõi direktor Janika Kronberg esile seni ikka veel tavapärase emakeelse pabertrükise rolli eesti rahva kujunemises ja juhtis raamatuhuviliste tähelepanu ka mõni päev hiljem Eesti Kirjandusmuuseumis toimuvale digitaalhumanitaaria konverentsile. Raamatuloo ja pabertrükise uurimise kaudu kõnetab meie pärand ja minevik olevikku, digitaalhumanitaaria aga peaks tagama selle pärandi säilimise ja kättesaadavuse tulevikus, kuuludes nii mõnevõrra futuroloogilise teaduse valda, rõhutas Kronberg.

Piret Õunapuu rääkis väarika ja tasakaaluka teadlase, pedagoogi ja diplomaadi Oskar Kallase kahest kirest: esiteks raamatud ja raamatukogud, teiseks muuseumid. Kaks kirge saatsid Kallase elu paralleelselt ja avaldusid seoses kolme institutsiooniga. Üliõpilasena pani Kallas süstemaatilise aluse EÜS-i raamatukogu täiendamisele ja komplekteerimisele ning mõlgutas samas muuseumi mõtet. Sellele järgnes etapp ÕES-is,

kuhu 1894. aastal deponeeris EÜS oma kogud hoiule just Kallase eestvõttel. Kolmandaks – 1909. aastal rajatud ERM-i juhatuse esimehena tegutses Kallas eelkõige selle raamatukogu komplekteerimisega ning saatis annetusi muuseumi raamatukogule ka pärast Tartust lahkumist 1918. aasta lõpus.

Järgmine ettekannegi käsitles isikulu, Vello Paatsi andis ülevaate Jaan Jõgeverist kui tsensorist aastatel 1892–1903, tuginedes tema päevaraamatutele (kokku umbes 1200 lk), mis võimaldavad heita pilku nii päevikupidaja mõttemaailmale kui ka tema tööpõhimõtetele. Ettekandest sai teada, kuidas ilmselt juhuslikult tsensoriks saanud Jõgever tundis vastumeelsust tsensoritöö suhtes ja kuidas ta algul sattus sageli täbarasse olukorda, kuna tööks puudusid selged juhtnöörid. Samuti kajastuvad päevikuis valekaebustest põhjustatud ärritused, kannatused närvilise ja viljatu töö pärast, ning seegi, et Jõgever püüti survestada ja et inimesena iseloomustas teda tume raskemeelsus.

Szilárd Tibor Tóth tegi täpsustusi eesti kirjakeele viienda perioodi (1857–1905) algus- ja lõpuaasta tartukeelsete

väljaannete kohta.¹ Esiteks polemiseeris ta seisukohaga, et lõunaeestikeelsest Wastsest Testamendist on kaks varianti, ja luges omalt poolt kokku vähemalt viis varianti. Teiseks pakkus Tóth tartu keele lõpliku hääbumise ajana välja ühe senisest 1905. aastast hilisema, tõestamaks, et tartu kirjakeel on arvatust kauem eksisteerinud – nimelt Tóthi meelest suri tartu kirjakeel 1912, kui ilmus viimane tartu kirjakeelne väljaanne, „Lühikese Tartu keele Palwuse raamatu” uustrükk. Ettekande kommentaarid jätsid õhku kahtlusi, et tartukeelseid raamatuid on ilmunud veelgi hiljem.

Päeva esimese poole lõpetas Enn Nõu informatiivne kõne „Ühe raamatukogu lugu”, mis valgustas kahe kirjaniku, Enn ja Helga Nõu eraraamatukogu algsest pagulaskirjanduse varal tekkimist ja selle edasist arengut kuni 16 000 teoseni, raamatute hankimist ja süstematiseerimist. „Kodune raamatukogu on üks viis elada,” leiab Nõu.

Isiklikule raamatukogule keskendus ka Ülo Matjus, kes alustuseks piiritles talle subjektiivselt tähenduslikud Rõngu maastikud ja seejärel tutvustas lähemalt üht erilist kollektsiooni oma raamatukogus – Rõngu ajalugu puudutavaid trükiseid (k.a postkaardid ja klassipäevikud) ja käsikirjalisi allikaid (säilikute seas leidub muide ka kunsti). Tunnistades, et allikmaterjali vaatleb ta „tahes-tahtmata oma mälestuste najal”, esitles Matjus kõigepealt Rõngu kihelkonna või valla ajaloole keskenduvaid ülevaatlikke ja teatmelisi allikaid (nt Bernhard Körber, Hugo Rebane, Aksel Tiideberg). Seejärel tutvustas ta muu

hulgas mitte eriti tuntud trükiseid Rõngu kirikuloo ning sellega seoses ka 1686. aastal alguse saanud haridus- ja kooliloo kohta. Ja viimaks puudutati ettekandes ka Rõngust pärit või sellega seotud kirjanikke (nt Kusta Toom, Ivar Ivask, Ernst Enno, Mats Traat).

Tiiu Reimo esitas kahasse Aija Sakova-Meriveega koostatud ettekande retrospektiivsest rahvusbibliograafiast, mille eestikeelse osa koostamine jõudis lõpule 2013. aasta oktoobris. Esmalt selgitas Reimo rahvusbibliograafia eesmärgid ja üldisi koostamis põhimõtteid ning seejärel Eesti võõrkeelsete trükiste retrospektiivse rahvusbibliograafia hetkeseisu ja perspektiive.² Sarnasel ainel jätkas Jane Makke. Tema retooriline teemapüstitus „kuidas teha head rahvusbibliograafiat” otsis vastuseid jooksvat rahvusbibliograafiat puudutavatele küsimustele: kas ja kuidas peaksid selles kajastuma muudatused kirjastusturul, kas väikese tiraažiga väljaanne ei olegi rahvusteavik ning kas eesti rahvusbibliograafia andmebaas on ainult register või on see ka rikastatud teavet pakkuv andmekogu? Eesti rahvusbibliograafia andmebaas asub aadressil erb.nlib.ee.

Päeva lõpetas Heino Räim, kes tegi isiklikele mälestustele ja ka konverentsidega seotud arhiivimaterjalidele (fotodele, külalisraamatuile) ning trükistele (teesidele, kutsetele) tuginedes kokkuvõtte 1961. aastal August Palmi initsiatiivil alustatud raamatuteaduse konverentsi 53-aastasest ajaloost.

BRITA MELTS

¹ Vt ka: S. Tóth, Täpsustusi eesti kirja- keele viienda perioodi (1857–1905) hääbuva tartukeelse kirjasõna kohta. – Tartu Ülikooli Lõuna-Eesti keele- ja kultuuriuuringute keskuse aastaraamat XI–XII (2011–2012). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2013, lk 84–92.

² Vt ka: A. Sakova-Merivee, Eesti retrospektiivne rahvusbibliograafia – kellele ja miks? – Keel ja Kirjandus 2014, nr 11, lk 862–866.